

הרב אריאל בראלי

פסק דין בעניין מאבקים לקראת בחירות

תיאור הנסיבות על ידי התובע - בא כוחה של מפלגת 'יום הדין'

כשבוע לפני הבחירות למועצת העיר, שכרנו לוח אלקטרוני המוצב ברחוב העלייה לשבוע ימים. הכנו מצגת מיוחדת, החושפת את פרצופו האמתי של ראש רשימת 'הטוב והישר'. עלות עריכת המצגת היא שלושת אלפים וחמש מאות ₪, ושכירות הלוח האלקטרוני ומקום הצבתו עלו שלושת אלפים ₪ נוספים. ביום ראשון בשעה תשע המצגת החלה לפעול, וכעבור שעתיים דווח לנו על חבלה במצגת. התיקון ארך זמן רב, ובסופו התברר שלא נוכלו להשתמש בלוח האלקטרוני. במקום הוצבה מצלמה אשר צילמה את החבלה. בפענוח התברר שמאיר כהן, פעיל של מפלגת 'הישר והטוב', הוא שחיבל בלוח האלקטרוני. תביעה נוספת הגשנו בגין הוצאת עלוני פרסום מתיבות דואר של שלושת אלפים תושבים. חילקנו ברחבי דרום תל אביב עלונים החושפים מידע על שקריו של ראש רשימת 'הטוב והישר'. לאחר שעתיים התברר שכל העלונים הוצאו מתיבות הדואר בצורה מאורגנת. בבירורים שונים גילינו שמאיר כהן שוב פעל בכוחנות, והוציא את עלוני הפרסום מתיבות הדואר.

טענות התובע

התביעה על סך ארבעה עשר אלף ₪, עקב חבלה בשלט בחירות ואיסוף עלוני פרסום מתיבות הדואר. להלן פירוט התביעה:

- שלושת אלפים ₪, החזר על שכירות המקום.
- שלושת אלפים וחמש מאות ₪, החזר על הוצאות המצגת.
- חמשת אלפים ₪, פיצוי על אבדן פרסום לקראת הבחירות.
- אלפיים וחמש מאות ₪, עלות הפקת עלוני הפרסום שנאספו ונזרקו לפח.

הנתבע הזיק בזדון, יש לחייבו על הנזק שגרם ללוח האלקטרוני. הנתבע מנע את השימוש בלוח האלקטרוני, ודמי השכירות הוצאו לריק. הנתבע מנע את השימוש במצגת והכספים שהוצאו על הפקת המצגת היו לריק. הנתבע לקח את עלוני הפרסום אליו, ויש

1. מכון משפט לעם ערך משפט מבנים בנושא זה, בהשתתפות הרב ערוסי, הרב פנדל, הרב טוויל, פסק הדין נכתב על ידי הרב בראלי.

לחייבו מטעם גנבה. הנתבע שיבש את חלוקת העלונים, ויש לחייבו על עלות שכר המפיץ.

טענת הנתבע

מותר להשחית את הפרסום, בגלל שמדובר בפרסום שקרי ומבזה. התובע עבר על הלכות לשון הרע ורכילות, ויש מצווה למנוע ממנו את האיסור. כמו כן, ישנה זכות להתגונן מפני הפגיעה האפשרית של אותו פרסום כוזב, לפי הכלל 'עושה אדם דין לעצמו'.

בירור הדין

1. תשלום דמי שכירות

ראשית יש לברר האם מפלגת 'יום חדש' חייבת לשלם לבעל השלט, שהרי עקב החבלה הוא לא נהנה מהשלט. ב'שלחן ערוך'² נפסק לגבי אדם ששכר בהמה והיא מתה באמצע הדרך, שהשוכר פטור מתשלום. הסיבה היא שהסכם השכירות אינו כולל מקרה שבו אין אפשרות ליהנות מהבהמה. לכאורה, אף במקרה שלנו המפלגה פטורה מתשלום, היות שאין לה אפשרות ליהנות מהלוח. אולם יותר נראה שהמקרה שלפנינו דומה להלכה אחרת המובאת שם, אודות שוכר אשר יצא לדרך עם הבהמה, ופגש חיילים שהחרימו אותה לטובת המלך. ההלכה היא שהשוכר משלם את דמי השכירות, כי המפגש עם החיילים קרה בדרך שהוא בחר לילך בה. דהיינו היות שיש לו קשר מסוים להחרמת הבהמה, הוא חייב בתשלום. ניתן ליישם הלכה זאת אף במקרה שלפנינו, שכן המאבק בעניין הבחירות הוא זה שגרם לכך שהלוח לא יעבוד, ולכן המפלגה חייבת לשלם לבעל הלוח דמי שכירות.

לאור זאת, נמצא שלמפלגת 'יום חדש' היה קניין וזכות שימוש בלוח, ושבירת הלוח היא בגדר מעשה היזק בחפץ שיש בו זכות שימוש, שערכה הוא שלושת אלפים ₪. הנתבע השבית את הלוח האלקטרוני, וגרם לכך שהתובע שילם דמי שכירות בלי שנהנה מן המושכר. לכן על הנתבע לשלם את כל סכום השכירות - שלושת אלפים ₪³.

2. תשלום דמי המצגת

התובע תבע סך ששת אלפים וחמש מאות ₪, דמי העלות של עריכת המצגת. הנתבע לא פגע במצגת, אלא בכבל החשמלי של הלוח האלקטרוני. אילו היו מתקנים את הלוח האלקטרוני או מתקינים לוח אחר, היו יכולים להשתמש במצגת. לכן אי אפשר לומר שהנתבע השמיד את המצגת, או גרם לכך שהתובע ודאי לא יוכל להשתמש במצגת כלל, וכל השקעתו של התובע בהכנת המצגת ירדה לטמיון. לכן תביעת תשלום זו נידונה

2. שו"ע, חו"מ ס' שי.

3. ובשער המשפט, ס' שיב סעי' ב, נראה שפטור, היות שזה רק 'גרמא', וכמו 'מבטל כיסו של חברו'.

כחיוב 'גרמא' בנזיקין אשר פטור בדיני אדם.⁴ ולעניין חיוב לצאת ידי שמים, לא ברור שבמקרה הנידון ישנו חיוב כזה. יש מקום לומר שהנזק אפילו אינו מוגדר כ'גרמא' אלא כמניעת רווח, ואז אין חיוב לצאת ידי שמים. לכן דין תביעה זאת להידחות. אך משום שיש ספק באיזו מידה הנתבע חייב בדיני שמים, מומלץ בזאת שהנתבע יפייס את התובע, כי ייתכן שהדבר בינו ובין קונו.

3. פיצוי על אבדן פרסום לפני הבחירות

לדברי התובע, היו חסרים לרשימתו חמש מאות קולות כדי לעבור את אחוז החסימה, והוא תולה זאת בחבלות בפרסום. ולכן הוא תובע מהנתבע פיצוי בסך חמשת אלפים ש. גם דין תביעה זאת להידחות, כי התובע לא הוכיח שבגלל החבלה בפרסום, רשימתו לא זכתה בחמש מאות קולות. הרי אין ערובה שהיו מקבלים קולות אלו או חלק מהם, אם אותה מצגת הייתה מוקרנת עד לבחירות. וכלל גדול הוא 'המוציא מחברו עליו הראיה'. כאן המקום לציין, שאין אנו יודעים אם יש אפשרות להוכיח דבר כזה הוכחה מדעית. אולם גם אם הייתה אפשרות להוכיח דבר זה הוכחה מדעית, היינו נקלעים לבעיה לא קלה: כיצד לקבוע פיצוי כספי על אבדן האפשרות שהרשימה הייתה עוברת את אחוז החסימה. היש מדדים כספיים לאמוד ערכה של הצלחה כזו והפכה, באבדן הזכייה!?

4. תשלום על העלמת עלוני הפרסום והשחתתם

התובע תובע מן הנתבע סך אלפיים וחמש מאות ש בגין העלמת עלוני הפרסום של רשימת התובע מתיבות דואר של שלושת אלפים בתי אב, והשחתת עלונים אלו. לדברי התובע, רשימתו השקיעה סך אלף וחמש מאות ש עבור הפקת העלונים, ואלף ש עבור הפצתם. לכאורה דין תביעה זו להתקבל. שהרי רשימת התובע אכן השקיעה אלפיים וחמש מאות ש למען הכנסתם של עלוני הפרסום לתיבות הדואר של שלושת אלפים בתי אב, והנתבע העלים חומר תעמולה זה והשמידו. יש לדון על הנזק שנגרם משני צדדים: מצד הפסד הפרסום שנגרם למפלגה ומצד ההשחתה של העלונים עצמם. מצד הפגיעה בתעמולת הבחירות, העלמת העלונים והשחתתם נחשבת כמניעת רווח, והדין הוא לפטור, כפי שהתבאר לעיל.

מצד הנזק שבהשחתת העלונים, אם עלוני הפרסום שייכים עדיין למפלגה, אזי הם יכולים לתבוע את תשלום הנזק. אך ניתן לומר שבזמן שהנתבע השמיד אותם, הם כבר לא היו שייכים לתובע. ובמקרה זה, הנתבע יכול לפטור עצמו בטענה, 'לאו בעל דברים דידי את'. כי לכאורה מי שיכול לתבוע את הנתבע, אם ירצה בכך, הוא בעל התיבה שממנה הוצא העלון, כלומר כל אחד משלושת אלפים בתי האב⁵ השאלה הנשאלת מה דין חומר תעמולה בתוך תיבת דואר, כלום כבר זכה בו בעל התיבה?

4. ב"ק נו ע"ב.

5. כדי להמחיש זאת נתאר לעצמנו שבעל תיבת דואר אסף את חומר התעמולה והכניסו לביתו, כדי לעיין בו בזמנו הפנוי. ובינתיים נכנס גנב לביתו, וגנב, בין היתר, גם את חומר התעמולה. כלום לאותה רשימה שפרסמה את העלון יש זכות תביעה כנגד הגנב, או רק לבעל הבית הנגנב?! דומה שבמקרה

אם כן, באנו למחלוקת האחרונים בגדר 'חצר המשתמרת'. לדעת ה'נתיבות'⁶ מכיון שיש לתיבת הדואר מחיצות, אפילו שאיננה נעולה במנעול, דינה כ'חצר משתמרת'.⁷ אבל לדעת ה'מקנה',⁸ רק כאשר התיבה נעולה והמפתח ביד בעליה, דינה כ'חצר המשתמרת'. זאת בייחוד שיש 'דואר זבל', כלומר דברי דואר פרסומיים, שאין בעל התיבה חפץ בהם, והוא אפילו מתנגד להכנסתם לתיבתו וכועס על כך, כגון פרסומי תועבה וכיו"ב. אילו היו מכניסים לו לחם בפסח בתיבת דואר, כלום חצרו הייתה זוכה לו במה שאינו רוצה לזכות בו?

לסיכום, בעניין פרסומי בחירות שהונחו בתיבת דואר, יש ספק באיזו מידה נוכל לומר שרוב בני אדם חפצים בהם, וכבר זכו בהם בעלי התיבות. ולכן לא ברור למי שייכים עלוני הפרסום, ומספק, לא ניתן לחייב את הנתבע.

5. מצוות תוכחה

אם אכן יש בפרסום הדברים של התובע משום הוצאת שם רע האסורה על פי ההלכה יש לדון על ההיתר לפגיעה בממון חברו מכוח מצוות תוכחה. מצאנו בגמרא⁹ שישנו התר לפגיעה בממון חברו מכוח מצוות תוכחה. שם מסופר על אחד האמוראים שקרע בגד של אדם אחר, משום שהייתה בו בעיה של איסור. וכן נפסק להלכה בשו"ע.¹⁰ אך פעולה חריגה זו מחייבת שני תנאים:

א. הראשון מובא בסמ"ע,¹¹ שכאשר המניע לפעולה אינו הפרשה מן האיסור אלא סיבה אחרת, אין מתקיימת מצוות תוכחה. נראה שבמקרה הנידון, המניע למעשה אינו רק לשם שמים, וממילא מצוות תוכחה אינה מתירה גזל בנסיבות אלו.

ב. התנאי השני הוא שהתוכחה לא תגרום לנזק גדול יותר. מקור דין זה הוא מ'ספר חסידים' (סי' תיג) וזו לשונו ('באור הלכה' סי' תרח ד"ה חייב):

אם היה איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו ואם יתכוין להכעיסו יעשה רע וגם ינקום עד שיבא לידי רע יותר אין להוכיחו.

לדבריו, מצוות תוכחה מותנית בכך שלא ירבה קלקול, שהרי מטרת התוכחה היא למעט באיסור. במקרה שלנו, שלצערנו בלאו הכי 'קנאה ושנאה ותחרות' קיימות, החשש הוא

זה, אף על פי שהגנב גרם בעקיפין נזק לרשימה, החומר כבר יצא משליטתה, מרשותה ומבעלותה, ורק בעל הבית יכול לתבוע את הגנב.

6. נתיבות המשפט, סי' ר ס"ק ג.

7. עי' ב"מ קב ע"א: 'כיון דיצא לו שם מציאה בעיר מיבדל בדילי אינשי מינה והוא לה כחצר המשתמרת', היות שלא מקובל ליטול מתוך תיבת דואר של השני והנוטל נתפס כגנב, הרי זו כחצר המשתמרת.

8. ספר המקנה, הל' קידושין סי' ל ס"ק ט.

9. ברכות כ ע"א.

10. שו"ע, יו"ד סי' שג סעי' א.

11. סמ"ע, חו"מ סי' תכא ס"ק כח.

שהשחתה הזו תגרור תגובה דומה, ובמקום לעצור את הפצת לשון הרע, היא תגרום להוצאת שם רע נוספת.¹² ולכן במקרה זה, תנאי זה אינו מתקיים.

6. עביד איניש דינא לנפשיה

דין נוסף המאפשר פגיעה בממון מטעם הוצאת שם רע, זהו דין 'עושה אדם דין לעצמו'.¹³ דין זה מאפשר לאדם להתגונן ולעמוד על שלו בשעת צורך. ונכתב ב'ספר החינוך': 'שלא נחייב אדם לסבול נזקים מיד חברו ויש לו רשות לנצל מידו'. לאור זאת, גם נציג המפלגה רשאי למנוע שם רע על מפלגתו. אך ישנו תנאי לדין זה, והוא שאין אפשרות אחרת למנוע את הנזק מלבד הפגיעה בממון חברו.¹⁴ יש לבדוק האם ניתן היה לפנות למשטרה או לוועדת הבחירות כדי לעצור את הפרסום.

לסיכום, הנתבע פעל שלא כדין כאשר פגע ברכוש המפלגה המתחרה. אמנם כאן המקום להעיר ולעורר, שאכן בתעמולות הפרסום של המפלגות ישנם פרסומים שיש בהן בעיות קשות של רכילות ולשון הרע והוצאות שם רע, ומן הראוי לתקן תקנות ולחוקק חוקים בעניין זה כדי למנוע אותן.

החלטה

על הנתבע לשלם לתובע שלושת אלפים ₪ בתוך שלושים יום.

12. יש גם הפרשה מאיסור של התושבים שיקראו את העלונים. אמנם נראה שזה לא מתיר פגיעה בממון של המפלגה, אין התר לפגוע ברכוש של אחד כדי להציל את האחר מן האיסור.

13. ב"ק כז ע"ב.

14. שו"ע, חו"מ ד סעי' א.